

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

І. І. Ліпатов

М. О. Чепель

ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ “ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА □ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Проведено аналіз змісту категорії “інформаційно-психологічна безпека □ та сформульовано її з урахуванням специфіки дій Національної гвардії України.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційно-психологічна безпека, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, інформаційно-психологічний вплив.

Постановка проблеми. Під час виконання службово-бойових завдань на свідомість і підсвідомість військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) вчиняється деструктивний інформаційно-психологічний вплив (ІПВ) з боку противника. Цей вплив спричиняє неадекватне сприйняття військовослужбовцями дійсності і відповідно неадекватні дії, що ускладнює професійну діяльність особового складу.

Аналіз наукових досліджень, досвід дій формувань НГУ й опитування заступників командирів з'єднань і військових частин по роботі з особовим складом свідчать про необхідність забезпечення та підтримання інформаційно-психологічної безпеки (ІПБ) військовослужбовців під час виконання завдань з метою підвищення їх професійної діяльності.

Однак на цей час немає єдиного розуміння змісту категорії “інформаційно-психологічна безпека □, тому що кожен дослідник трактував її залежно від мети, завдань, галузі дослідження та сфер діяльності різних силових структур. Невизначеність цього поняття для формувань НГУ не дозволяє організувати і здійснювати відповідні заходи щодо забезпечення військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань. Тому на цей час є нагальна потреба у визначенні змісту категорії ІПБ, яка б задовольняла вимоги безпеки військовослужбовців НГУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну базу змісту категорій “інформаційна безпека □ (ІБ), “психологічна безпека □, “інформаційно-психологічна безпека □ громадян, суспільства, держави, протидії негативному ІПВ на особовий склад

© І. І. Ліпатов, М. О. Чепель, 2017

під час виконання службово-бойових завдань військовослужбовцями силових структур становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців В. М. Богуша, Г. В. Грачова, І. В. Замаруєвої, О. Г. Караяні, В. Г. Криська, О. В. Литвиненка, А. Г. Лукьянця, О. А. Матеюка, І. К. Мельника, М. О. Попова, Г. Г. Почепцова, С. П. Расторгуєва, А. О. Рося, А. В. Манойла, В. Б. Толубка, В. О. Фоміна, А. І. Черняка, В. П. Шейнова, О. К. Юдіна та інших учених. Аналіз цих та деяких інших праць свідчить про те, що кожен дослідник трактував зміст категорії ІПБ залежно від суб'єктів, які досліджувалися. Але вивчення проблеми ІПБ військовослужбовців НГУ під час виконання службово-бойових завдань не було окремим предметом дослідження науковців.

Метою статті є визначення змісту категорії ІПБ військовослужбовців НГУ.

Виклад основного матеріалу. Застосування в інформаційній сфері держави технологій “гібридної війни □ призвело до використання найновіших інформаційних технологій впливу на свідомість окремих людей та груп, у тому числі військовослужбовців і військових колективів. Процеси і технології впливу інформаційного середовища на сферу життєдіяльності суспільства мають свою, особливу специфіку, яка визначає необхідність виділення такого виду інформаційної безпеки, як ІПБ.

Категорія ІПБ затвердилась у науковій термінології та застосовується у різних галузях науки. Але відсутність наукового обґрунтування змісту поняття ІПБ військовослужбовців Національної гвардії не дозволяє визначити

підходи до її забезпечення та підтримання.

Для визначення змісту категорії ІБ військовослужбовців під час виконання службо-бойових завдань потрібно провести аналіз наукової думки різних авторів, який дозволить з'ясувати сутність цього поняття.

Проблематика, пов'язана з ІБ, виникла як наслідок соціальних проблем, що загострилися в сьогоденні умовах нестабільної суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні. Питання захисту особистості, збереження її цілісності в умовах постійного маніпулювання свідомістю і постійного збільшення потужного впливу засобів масової інформації зумовило переосмислення підходів до визначення змісту і завдань ІБ.

Інформаційно-психологічна безпека є складовою частиною ІБ і повинна займати особливе місце у державній політиці щодо її забезпечення. Ця особливість визначається специфікою загроз та їх джерел, які повинна нейтралізувати ІБ, особливим характером принципів і завдань, якими необхідно керуватися і які потрібно вирішувати у процесі реалізації державної політики у цій галузі. На відміну від інших випадків, коли повинні створюватися умови для доступу до інформації та захисту інформації з обмеженим доступом, у цьому випадку мають бути створені умови, необхідні й достатні для забезпечення надійного захисту самої людини, суспільства і держави від шкідливого впливу певного роду інформації [1].

ІБ особи та суспільства [2] вважають окремою складовою національної безпеки держави і трактують як стан захищеності гарантованих законодавством умов життєдіяльності держави, суспільства та окремої особи від зовнішніх і внутрішніх загроз. Підтримання національної безпеки є важливим напрямом державної діяльності, що актуалізується залежно від наявності та ступеня відповідних загроз.

У наукових дослідженнях А. В. Манойла, В. М. Лопатіна ІБ забезпечує життєво важливі інтереси особи та суспільства з приводу створення, поширення, зберігання, оброблення і споживання інформації, а під час забезпечення ІБ інформація розглядається з позицій її впливу на психіку (свідомість та підсвідомість) людей, а не ступеня її захищеності або доступності. Інформаційна безпека розглядає інформацію як цінність, інформаційно-психологічна – як зброю. Особливістю ІБ є предмет захисту – це

психіка людини.

Достатньо цікавим є пропозиція І. М. Понаріна щодо поділу ІБ на інформаційно-психологічну та інформаційно-технічну (забезпечення безпеки інформаційних процесів) [3].

Г. В. Грачов з позицій психології визначає ІБ як стан захищеності особистості, різноманітних соціальних груп і об'єднань людей від впливів, здатних проти їхньої волі та бажання змінювати психічні стани і психологічні характеристики людини [4]. В іншій монографії він же визначає ІБ як стан захищеності індивідуальної, групової та суспільної психології і, відповідно, соціальних суб'єктів різних рівнів спільності, масштабу, системно-структурної та функціональної організації від впливу інформаційних факторів, що викликають дисфункціональні соціальні процеси. Іншими словами, йдеться про такі соціальні процеси, які ускладнюють або перешкоджають оптимальному функціонуванню державних і соціальних інститутів суспільства і людини як повноправного і вільного громадянина [5].

Теоретик інформаційного права В. М. Лопатін трактує ІБ як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від впливу шкідливої інформації [6].

В. Є. Лепський визначає ІБ суб'єктів дипломатичної діяльності як стан захищеності від негативних ІБ суб'єктів дипломатичної діяльності (організацій, груп, індивідів), суб'єктів, залучених реально (потенційно) у дипломатичну діяльність (партнери, експерт та ін.), а також інформації та інформаційних потоків, що забезпечують дипломатичну діяльність [7].

Як вважає А. І. Петренко, інформаційно-психологічна безпека – це психологічна забезпеченість функціонування системи безпеки [8].

А. Ю. Козирева пропонує розглядати ІБ як запобігання небезпекам, що викликаються інформаційними впливами [9].

О. Л. Юшіна розглядає ІБ як складову частину більш великого і широкого поняття “інформаційна безпека”, під якою має на увазі як захищеність інформації на матеріальних носіях (інформаційно-технічна безпека), так і захищеність психіки суб'єктів від впливу несприятливих інформаційних факторів (інформаційно-психологічна безпека) [10].

Як вважає Н. В. Кулікова, ІБ – це стан безпеки і результат або готовність суб'єкта до адекватної реакції на існуючі або потенційні загрози, які виходять від зовнішнього

середовища. На її думку, будь-які реакції щодо забезпечення безпеки здійснюються завжди з метою збереження цілісності системи та підтримки стійкості її стану в певному коридорі життєвих проявів. При цьому забезпечення безпеки передбачає, перш за все, наявність у суб'єкта знань про наявні та можливі загрози, а також про способи реагування на них [11].

Енциклопедія державного управління [12] тлумачить поняття ІПБ людини як захищеність людини від негативних інформаційно-психологічних впливів, маніпулювання, дезінформування, які здійснюються шляхом упровадження деструктивної інформації у свідомість або підсвідомість людини, що призводить до неадекватного сприйняття нею дійсності. Об'єктом ІПБ людини є духовний, душевний та фізичний комфорт особистості, а також умови та фактори, що забезпечують розвиток усіх сфер життєдіяльності людини. При цьому, щоб забезпечити ІПБ людини, необхідно виконати певні умови, зокрема:

- належний рівень теоретичної та практичної підготовки особистості, за яким досягаються захищеність і реалізація її життєво важливих інтересів та гармонійний розвиток;
- здатність держави створювати умови для гармонійного розвитку і задоволення інформаційних потреб особистості;
- гарантування використання інформаційного середовища в інтересах особистості;
- захищеність від різного роду інформаційних небезпек.

Крім наведених вище визначень є визначення ІПБ через фактори ризику. Так, Г. Л. Смолян і Г. М. Зараковський пропонують підхід до конкретизації та структурування предметної області ІПБ, що ґрунтується більшою мірою на аналогії з факторами ризику, концепція яких успішно застосовується в оцінюванні фізичного і психічного здоров'я населення в умовах природних і технологічних катастроф. Фактори ризику – це такі стани, явища або процеси, які за певних умов можуть стати небезпечними для кого-небудь або чого-небудь в якомусь відношенні. Їх знання і відстеження дозволяють своєчасно вживати необхідних заходів безпеки. При цьому згадані дослідники під інформаційно-психологічними факторами ризику розуміють такі характеристики інформаційних впливів, які потенційно небезпечні для нормальної життєдіяльності суспільства з причин, обумовлених, з одного боку, психологічними

закономірностями передачі та сприйняття інформації і, з іншого, – можливими психологічними ефектами, викликаними цими впливами [13].

Поняття ІПБ можна визначати й з урахуванням положень інформаційного права і психології. Наведемо характерні риси цього процесу.

1. Безпека – це стан захищеності. Водночас С. К. Рошін і В. О. Соснін відзначають, що стосовно до психологічної безпеки поняття “безпека” пов'язується не стільки “з відсутністю загрози”, скільки зі станом, почуттями та переживаннями людини. Проаналізувавши зміст поняття “безпека” на основі визначень, які даються у тлумачних словниках англійської, німецької, російської та французької мов, ці дослідники виявили, що в різних культурах сформувалися приблизно однакові уявлення про безпеку, акцент в яких робиться на почуттях і переживаннях людини, пов'язаних з її становищем у сьогоденні та перспективами на майбутнє. Виходячи з результатів проведеного аналізу автори сформулювали визначення психологічної безпеки як стану суспільної свідомості, за якого суспільство в цілому і кожна окрема особистість сприймають існуючу якість життя як адекватну і надійну, оскільки вона створює реальні можливості для задоволення природних і соціальних потреб громадян у сьогоденні та дає їм підстави для впевненості у майбутньому [14].

2. Маніпуляція – приховане управління людиною проти її волі, що приносить ініціатору однібічні переваги. У разі впливу шкідливої інформації на психіку особистості проти або незалежно від її волі вчиняється негативний психологічний вплив.

3. Забезпечення інформаційно-психологічної безпеки досягається повним або частковим обмеженням доступу до шкідливої інформації.

4. Шкідлива інформація негативно впливає на психологію особистості, соціальної групи, суспільства в цілому, а її конкретні властивості обумовлюють рівень заподіяної шкоди.

5. У забезпеченні ІПБ зацікавлені особистість, соціальні групи і держава, тому що шкода державі спричиняється через заподіяння шкоди громадянину, суспільству.

Суперечливість у зазначених визначеннях пов'язана з різними позиціями дослідників. У загальному вигляді підходить науковців до визначення категорії ІПБ можна подати у вигляді рисунка.

Узагальнення категорії “інформаційно-психологічна безпека” □

Висновки

Проведений аналіз змісту категорії ІПБ, запропонований різними авторами, дозволив зробити такі висновки.

1. Під ІПБ особового складу формувань НГУ доцільно розуміти стан захищеності свідомості військовослужбовців, суспільної свідомості військових колективів від негативних впливів, який дає змогу військовослужбовцям формувати властивості щодо адекватного сприйняття реальності, ставлення до самого себе в умовах інформаційної взаємодії з оточенням та психічну стійкість професійної спрямованості, а також використовувати їх у службово-бойовій діяльності.

2. Зміст категорії ІПБ особового складу НГУ дає змогу визначити вимоги до стану захищеності, який би дозволяв формувати властивості, необхідні військовослужбовцям для виконання службово-бойових завдань в умовах деструктивного ІПБ.

3. Визначений зміст категорії ІПБ дасть змогу органам по роботі з особовим складом організувати та проводити заходи щодо забезпечення цілісності людини як активного соціального суб'єкта в умовах інформаційної взаємодії з оточенням.

Список використаних джерел

1. Демидов, Б. А. Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. Книга 1. Концептуальные основы и элементы национальной безопасности [Текст] : монография / Б. А. Демидов, А. Ф. Величко, И. В. Волощук ; под ред. Б. А. Демидова. – Киев : [б. и.], 2004. – 736 с.

2. Кормич, Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Б. А. Кормич. – Х., 2004. – 44 с. – С. 13.

3. Понарин, И. Н. Проблемы информационной безопасности в современных условиях [Электронный ресурс] // Украинский ресурс по безопасности. 28 февраля 2005. – Режим доступа : <http://kiev-security.org.ua/box/2/128.shtml>. – Загл. с экрана.

4. Грачев, Г. В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты [Текст] / Г. В. Грачев. – М. : РАГС, 1998. – С. 53.

5. Грачев, Г. В. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия [Текст] / Г. В. Грачев, И. К. Мельник. – М. : РАН ; Ин-т философии, 1999. – С. 159.

6. Лопатин, В. Н. Информационное право [Текст] : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов. – С. Пб. : Юрид. центр Пресс, 2005. – С. 474.

7. Лепский, В. Е. Проблемы обеспечения информационно-психологической безопасности России [Текст] / Г. В. Емельянов, В. Е. Лепский, А. А. Стрельцов // Информационное общество. – 1999. – № 3. – С. 49.

8. Петренко, А. И. Актуальные вопросы обеспечения информационно-психологической безопасности системы социально-политических отношений современного информационного общества [Электронный ресурс] / А. И. Петренко // Россия и Европа: информационное сотрудничество в условиях глобализации : аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2004. – № 11 (231). – Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2004/vestniksf231-11/vestniksf231-11090.htm>. – Загл. с экрана.

9. Козырева, А. Ю. МИ: манипуляции или управление общественным мнением [Электронный ресурс] // Обозреватель – Observer. – № 6. 2003. – Режим доступа : http://www.rau.su/observer/N6_2003/6_13.htm. – Загл. с экрана.

10. Юшина, О. Л. Информационно-психологическая безопасность: библиотечковедческий аспект (по материалам зарубежной литературы) [Электронный ресурс] / О. Л. Юшина. – Режим доступа : <http://ellib.gpntb.ru/?journal=ntb&year=2003&num=11&art=3>. – Загл. с экрана.

11. Куликова, Н. В. Информационно-психологическая безопасность аналитической работы (Концептуальные аспекты) [Электронный ресурс] / Н. В. Куликова. – Режим доступа : http://webknow.ru/bezopasnost_00016.html. – Загл. с экрана.

12. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с.

13. Смолян, Г. Л. Политико-идеологическая составляющая информационно-психологической безопасности [Текст] / Г. Л. Смолян, Г. М. Зараковский // Общественные науки и современность. – 1997. – № 5. – С. 35–43.

14. Рошин, С. К. Психологическая безопасность: новый подход к безопасности человека, общества и государства [Текст] / С. К. Рошин, В. А. Соснин // Российский монитор. – 1995. – № 6. – С. 32.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.

Рецензент – доктор військових наук, професор Г. А. Дробаха, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

И. И. Липатов, М. А. Чепель

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ КАТЕГОРИИ
“ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ”
ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ**

Проведен анализ содержания категории “информационно-психологическая безопасность”, который позволил сформулировать ее с учетом специфики действий Национальной гвардии Украины.

***Ключевые слова:** информационная безопасность, информационно-психологическая безопасность, обеспечение информационно-психологической безопасности, информационно-психологическое воздействие.*

UDC 355.318:355.433.4:316.776.23

I. I. Lipatov, M. O. Chepel

**DETERMINATION OF THE MEANING OF CATEGORY “INFORMATIONAL AND
PSYCHOLOGICAL SECURITY” OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE SERVICEMEN**

The analysis of the category of “informational and psychological security” was made and formulated its meaning taking into account the specifics of actions of the National Guard of Ukraine.

***Keywords:** informational security, informational and psychological security, providing information and psychological security, informational and psychological impact.*

Ліпатов Іван Іванович – кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України

Чепель Максим Олександрович – ад’юнкт Національної академії Національної гвардії України